

אדר ראשון ואדר שני

הגמרא קובעת שעבור השנה יתבצע באמצעות הוספת חודש אדר נוסף:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף יב עמוד א:

ת"ר אין מעברין את השנה לפני ראש השנה ואם עיברוה אינה מעוברת, אבל מפני הדחק מעברין אותה אחר ראש השנה מיד ואף על פי כן אין מעברין אלא אדר.

ביאר רש"י:

רש"י שם:

אין יושבין בית דין קודם ראש השנה לעיין ולומר תתעבר שנה זו בשני חדשים אחרים, אלא כשיגיע אדר - יעשו שני אדרים.

❖ **חוה דעתך, מדוע מעברים דווקא את חודש אדר ולא חודש אחר?**

במקום אחר, הביא רש"י מקור לדיון זה:

רש"י מסכת ראש השנה דף ז עמוד א:

אין מוסיפין חודש על השנה אלא אדר, דכתיב: 'שמור את חודש האביב' - חודש הסמוך לאביב עבר שיבוא אביב בזמנו.

מקור אחר כתבו התוספות:

תוספות מסכת סנהדרין דף יב עמוד א:

אין מעברין אלא אדר וכל שאר החודשים אין מעברין דכתיב: 'חודש שנים עשר הוא חודש אדר' (מגילת אסתר), ואי מעברין אחת משאר החודשים לא הוי אדר (חודש) שנים עשר.

הרא"ש הרחיב את דברי התוספות והוסיף שני נימוקים:

תוספות הרא"ש שם:

אין מעברין אלא אדר - משום דבעינן שיהא תשרי (החודש ה)שביעי, כדכתיב בחדש השביעי באחד לחדש, וטבת נמי בעינן שיהא עשירי, כדכתיב בחדש העשירי הוא חדש טבת... **אי נמי** דומיא דחדש, מה חדש מעברין אותו באחד ממנויין (מפרטין) דהיינו יום (מוסיפים יום לחדש מעובר), אף שנה באחד ממנויין דהיינו חדש (מוסיפים חודש על השנה), ומה חדש מעברין אותו ביום אחרון (מוסיפים יום בסוף החודש) אף שנה באחד ממנויין (מוסיפים חודש בסוף השנה, היינו באדר, שהוא סוף השנה על פי המניין המונה את השנה מניסן). **אי נמי** משום דבחדש הסמוך לניסן איפשר לעמוד על (מצבם של) האביב ופירות האילן.

ג. **פורים באדר ראשון או באדר שני?**

כתוב במשנה:

משנה מסכת מגילה פרק א משנה ד:

קראו את המגילה באדר הראשון ונתעברה השנה, קורין אותה באדר השני. אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת מגילה ומתנות לאביונים.

הגמרא מביאה שיטות תנאים נוספות:

תלמוד בבלי מגילה דף ו עמוד ב:

תניא... רבי אליעזר ברבי יוסי אומר: אין קורין אותה באדר השני, שכל מצות שנוהגות בשני נוהגות בראשון.

רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי יוסי: אף קורין אותה באדר השני, שכל מצות שנוהגות בשני אין נוהגות בראשון. ושון בהספד ובתענית שאסורין בזה ובזה.

❖ **סכם את שלוש השיטות לגבי היחס בין אדר ראשון לאדר שני.**

ממשיכה הגמרא ומבארת את יסוד המחלוקת:

תלמוד בבלי שם:

בשלמא רבי אליעזר ברבי יוסי מסתבר טעמא, דאין מעברין על

הקדמה:

"כל זמן מאיר בתכונתו". לכל אחד מהמועדים זמן מתאים לחוג אותו. חג הפסח - בו רואים אנו את עצמנו כאילו יצאנו עתה מעבדות לחירות, נחוג באביב, המסמל פריחה והתחדשות. בכדי לשמור על כך שחג הפסח יהיה באביב, נדרש לתאם בין שנת חמה לשנת הלבנה, באמצעות 'עיבור השנה' - הוספת חודש נוסף ללוח השנה.

❖ **שאלה: מדוע תיקנו חכמים לעבר דווקא את חודש אדר? איזה חודש נחשב לחודש אדר העיקרי, אדר הראשון או אדר השני?**

א. מקור הדין

נאמר בבבלי:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף יא עמוד ב:

תנו רבנן: על שלושה דברים מעברין את השנה - על האביב, על פירות האילן ועל התקופה.

רש"י הסביר שכוונת הברייתא שכל אחד משלשת הרגלים יצא בעונה המתאימה לו:

רש"י שם:

על האביב - אם לא ביטלה התבואה (בפסח) - מעברין, דקרא כתיב 'בחודש האביב'.

ועל פירות האילן - אם מתאחר בישראל יותר מזמן העצרת (חג השבועות) מעברין, שעצרת זמן הבאת ביכורים... ואם לא יביאם בבואו לרגל צריך לטרוח ולעלות פעם אחרת.

ועל התקופה - זמן האסיף שבחג (הסוכות)... השמר שיהא בתקופת שנה הנכנסת ולא בתוך תקופת תמוז שהיא משנה שעברה.

הרמב"ם ביאר את הברייתא באופן אחר:

רמב"ם הלכות קידוש החודש פרק ד הלכה ב:

על **שלושה סימנים** מעברין את השנה: על התקופה ועל האביב ועל פירות האילן. כיצד? בית דין מחשבים ויודעים אם תהיה תקופת ניסן בשנה עשר בניסן או אחר זמן זה - מעברין את השנה, ויעשו אותו ניסן - אדר שני, כדי שיהיה הפסח בזמן האביב... וכן אם ראו בית דין שעדיין לא הגיע האביב, אלא עדיין אפל הוא, ולא צמחו **פירות האילן** שדרך לצמוח בזמן הפסח, סומכין על שני סימנים אלו ומעברין את השנה, ואף על פי שהתקופה קודם לשנה עשר בניסן, הרי הן מעברין, כדי שיהיה **האביב** מצוי להקריב ממנו עומר התנופה בשנה עשר בניסן, וכדי שיהיו הפירות צומחין כדרך כל זמן האביב.

❖ **כיצד ביאר הרמב"ם את הברייתא? נסה להסביר מהי המחלוקת העקרונית שבין הרמב"ם לבין רש"י?**

הגרי"ז סולוביצ'יק הסביר, שלדעת הרמב"ם שלשת הסימנים שהוזכרו בבבלי נועדו לשמור על קביעת חג הפסח באביב:

חידושי הגרי"ז סימן קצ:

ברמב"ם... מבואר דעיבור השנה הוא משום שנאמר שמור את החדש האביב שיהיה חודש זה בזמן האביב, ולולא תוספת החודש הזה הפסח בא פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים, ולכן לדעת זה יש ג' סימנים הנ"ל, אביב, פירות האילן ותקופה, שהם סימנים בחודש האביב.

❖ **דייק בלשון הרמב"ם, במה שינה מלשון הברייתא? מדוע?**

ב. עיבור חודש אדר דווקא

כמשפטם, ומכל מקום, יש לו לאדם להשתדל בכל עוז שלא להסיח דעתו מהם... גם כשעוסק לפרנסתו ונושא ונותן באמונה, ומחשב תמיד בדעתו מה מותר לו ומה אסור לו, הרי מקיים בזה שויתי ה' לנגדי תמיד. וכן יעשה בכל דבר שמתעסק בו. וכן יזהר האדם לעבוד את ה' תמיד בשמחה... בכל מצב שנמצא בו יהא תמיד בשמחה. וה' יזכנו לעבדו תמיד בשמחה ובטוב לבב.

ד. קביעת יום השנה, בר מצווה וכדומה – באדר ראשון או באדר שני?

פסק השולחן ערוך:
שולחן ערוך אורח חיים סימן תקסח סעיף א:
כשארע יום שמת אביו או אמו באדר והשנה מעוברת, יתענה באדר השני.

ואילו הרמ"א כתב:
הג"ה על השולחן ערוך הנ"ל:
ויש אומרים דיתענה בראשון, אם לא שמת בשנת העבור באדר השני דאז נוהגין להתענות בשני, וכן המנהג להתענות בראשון, מיהו יש מחמירין להתענות בשניהם.

לגבי בר מצווה פסק השולחן ערוך:
שולחן ערוך אורח חיים סימן נה סעיף י:
אם נער אחד נולד בעשרים ותשעה לאדר ראשון משנה מעוברת, ונער אחד נולד באדר שני באחד בו, ושנת שלוש עשרה אינה מעוברת, אותו שנולד בעשרים ותשעה לאדר הראשון צריך להמתין עד עשרים ותשעה לאדר בשנת שלוש עשרה להיות בן שלוש עשרה שנה, ואותו שנולד אחריו באדר באדר השני יהיה בן שלוש עשרה שנה כיון שהגיע אחד באדר של שנת שלוש עשרה.

והרמ"א כתב:
הג"ה על השולחן ערוך הנ"ל:
ומי שנולד באדר ונעשה בר מצווה בשנת העבור, אינו נעשה בר מצווה עד אדר השני.

❖ נסה לבאר, מדוע לגבי בר מצווה הלך הרמ"א אחר אדר שני, ואילו לגבי יום השנה הלך אחר אדר ראשון?

המקור לדברי הרמ"א, הוא בשו"ת מהר"י מינץ:
שו"ת מהר"י מינץ סימן ט:
מי שנפטר בשנה פשוטה אם נתעברה השנה אחר כך, נגמר דינו ומשפטו באדר הראשון, ואם כן שם שייך התענית והקדיש וכן בכל שנה... ולכך יש לחלק בין ענין תענית לענין בר מצווה.

❖ מהו החילוק בין בר מצווה לבין יום השנה על פי המהר"י מינץ?

ה. הלכה למעשה

א. בכדי שחג הפסח יחול באביב, קבעו חז"ל לעבר את השנה אחת לכמה שנים בחודש אדר.
ב. חודש אדר העיקרי הוא אדר שני (הסמך לניסן), ובו חוגגים את חג הפורים.
ג. ב'פורים קטן' דהיינו י"ד באדר ראשון, אין אומרים תחנון, וראוי להרבות קצת בסעודה, אך אין אומרים 'על הניסים'.
ד. נער הנעשה בר-מצווה בחודש אדר, נחשב לבר חיוב רק באדר שני, מלבד אם נולד באדר ראשון.
ה. יום השנה לפטירת קרוב – למנהג הספרדים נוהג באדר השני, ולמנהג האשכנזים באדר ראשון, ויש מבני אשכנז המחמירים להתענות בשני האדרים. אך אם נפטר בשנה מעוברת באדר ראשון או באדר שני, לכולי עלמא נוהג באותו אדר שנפטר.

המצות (ולכן יש להקדים את קיום המצוות באדר הבא ראשון), אלא רבן שמעון בן גמליאל מאי טעמא? אמר רבי טבי, טעמא דרבי שמעון בן גמליאל מסמך גאולה לגאולה עדיף (יש להסמך את גאולת פורים לחודש ניסן, בו ארעה גאולת מצרים).

הרא"ש מעמיד את דברי המשנה רק במקרה שקראו את המגילה באדר ראשון, ולאחר מכן עיברו את השנה:
רא"ש מסכת מגילה פרק א סימן ז:

נראה לומר **דסיפא ארישא קיימא**. היכא דקרא המגילה בארבעה עשר ונתעברה השנה, אז אין בין אדר ראשון לשני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים, דאע"פ דעשאו בראשון צריכין לחזור ולעשות בשני... והיכא דנתעברה השנה קודם אדר ראשון, אז הוי אדר הראשון כמו שבט. ושון בהספד ותענית שאסורים בזה ובזה, פירוש, אם קראו המגילה בארבעה עשר ובו ביום עברו השנה אסור בהספד ותענית, אבל בשאר שנה מעוברת נראה לי שמותר בהספד ותענית (באדר ראשון).

אולם הרמב"ם כתב בלי חילוק:
רמב"ם הלכות מגילה פרק יב הלכה יג:
ושני הימים אסורין בהספד ותענית, באדר הראשון ובאדר השני.

על פי הרמב"ם וראשונים נוספים פסק השולחן ערוך:
שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצז סעיף א:
יום י"ד וט"ו שבאדר הראשון, אין נופלין על פניהם ואין אומרים מזמור יענך ה' ביום צרה, ואסורים בהספד ותענית, אבל שאר דברים אין נוהגים בהם, ויש אומרים דאף בהספד ותענית מותרים.

יש שכתבו שמצוה לעשות סעודה בי"ד שבאדר ראשון:
הגהות רבינו פרץ לסמ"ק מצוה קמח אות ב:
נוהגים גדולים לעשות משתה ושמחה בי"ד של אדר ראשון.

לעומת זאת, רוב הראשונים כתבו שמצוות סעודה אינה נוהגת באדר ראשון:

תוספות מסכת מגילה דף ו עמוד ב:
יש שנוהגין לעשות ימי משתה ושמחה בארבעה עשר ובחמשה עשר של אדר הראשון, וריהטא דמתניתין נמי משמע כן, מדקאמר אלא מקרא מגילה בלבד ומתנות עניים מכלל דלענין משתה ושמחה זה וזה שוין. ולא נהירא, דהא אמרינן בגמרא הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין, מכלל דשמחה ומשתה ליכא, דעל כרחך לא תליא הא בהא דאי תליא הא בהא לאשמעינן דמשתה ושמחה נהגו בהו וממילא נאסר בהספד, דהא הימים האמורים במגילת תענית האסורים בהספד אין בהן משתה ושמחה. וכן הלכה שאין צריך להחמיר לעשות משתה ושמחה באדר הראשון.

❖ מה למדו התוספות מהמשנה, וכיצד דחו זאת מדברי הגמרא?

הרמ"א הורה למעשה:
הג"ה על השולחן ערוך הנ"ל:
יש אומרים שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד שבאדר ראשון ואין נוהגין כן, מכל מקום ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים, וטוב לב משתה תמיד.

והוסיפו האחרונים:
מגן אברהם סימן תרצז ס"ק א:
לכולי עלמא אין אומרים 'על הניסים' כיון דאין קורין המגילה.

עיקרון בעבודת ה' למד הגר"צ אבא שאול מדברי הרמ"א:
שו"ת אור לציון חלק ד הערות פרק סא הערה ה:
הרמ"א התחיל בחיבורו על השו"ע במילים "שויתי ה' לנגדי תמיד", וסיים את הלכות אורח חיים במילים "וטוב לב משתה תמיד". ושני תמידים כהלכתם אלו עיקרים גדולים הם, וקשה לקיימם

